

Málnási Ferenc

**Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XXVI.**

**Anyanyelvoktatásunk az országhatárok megváltoztatásától
— 1918-tól — napjainkig, a romániai oktatási rendszerbe tagoltan
(1940–1944 között Észak-Erdély oktatása
az anyaország oktatási rendszerébe tagoltan)**

Anyanyelvoktatásunk folyamatosságát az Osztrák—Magyar Monarchia szét-
esése szakította meg. A világháború lezárását követő békeszerződések (1920)
egyben területi osztozkodást is hoztak, természetesen a vesztesek kárára. 1920.
június 4-én Trianon után 102 200 km² (a történeti Erdélyen kívül az Alföld pe-
remvidéke), 5 265 444 lakos (köztük 1 704 811 magyar és 559 824 német/szász),
az egész népességnek 25,2 %-a most már a nemzetközi jog szerint is átkerült a
román állam kötelékébe. A megalakult *Nagy-Románia* népességének 27-28 %-a
nem román nemzetiségű volt, a magyar anyanyelvűek részaránya Erdélyben 26,7
%-a volt (Glatz Ferenc szerk., 1989. 243.).

A Román Királyság lényegében egyfelekezeti ország volt, amelyben az állam-
polgárok többsége (91,5 %) görögkeleti, ortodox vallású. A más vallásúak között
zsidók (4,5 %) és római katolikus (2,5 %) vallásúak voltak. A vitatott pontosságú
román statisztikák szerint 70 408 római katolikusból 62 600 a csángó vidéken élt.
Erdélyben viszont jelentős számú és súlyú görög katolikus hívő egyházát rögtön
„nemzeti” egyháznak minősítették. A hivatalos román politika továbbra is az or-
todox egyházi öntudatra támaszkodott, az *ortodox vallás hivatalos állami egyház ma-
radt*, a homogén etnikumú ország elképzelését hirdette, s azt állította, hogy a *Ro-
mán Királyságban nincs nemzetiségi kérdés, a románok őslakosok, a csángók és a székelyek
néprajzi jelenség, elmagyarosodott románok*. A Duna-menti *bolgár és szerb telepések meg-
honosodottak, „idegen elemek”* csak Dobrudzsában találhatóak, és szerte az országban
vannak *cigányok* (is). (Ha nincs nemzetiség, kik ezek a székelyek, csángók, szer-
bek, bolgárok és cigányok? — kérdezhetnők. Hat nemzetiség — és még hányat
lehetne megszámlálni, hiszen ma már 18 nemzetiségről beszélnek.

A román ortodox egyház határozott (és azóta is hangsúlyozott) nacionalizmusának egyik gyökere a bizánci hagyományokra alapozó Oszmán Birodalom által sajátos autonóm (autokefel) vallási közösség elismerése volt, a másik pedig a XIX. századi romantikus hazafisága. Az új államok — Románia is —, magukat nemzeti államnak nevezték, valójában a térség egészét tekintve *ugyanannyi nemzeti kisebbség került az új államok keretei közé*, mint amennyi kisebbségben élt a magyar államszervezetben 1918 előtt. Csak az államhatárok változtak. A terület-állam-társadalom új elrendeződésének maradandóságát maguk a gyarapodó új államok sem vették komolyan, biztosra. A súlyos *nemzeti sérelmeket is tartalmazó imperialista békekötést, -szerződést* nemcsak a vesztes országok revíziós vágytól fűtött polgársága ítélte el, a társadalmi-forradalmi átalakulás érdekeit szem előtt tartva elítélte és elutasította az erősödő *kommunista mozgalom* is, és hamarosan még legfőbb megalkotói is csalódtak benne... Kisebb-nagyobb területkiegészítések után a második világháborút lezáróan Magyarország és Erdély marad az 1920. évi állapotban — s talán az Európai Unióhoz való csatlakozás hoz/hozott változást — reméljük nemzetiségi, nemzeti közösségünk oktatáspolitikájában is. Mert Erdélyben és a kárpát-medencei térségben nem sok változott. A nagyhatalmak, az uralkodó csoportok érdekeinek érvényre juttatása a több évszázados szokás- és viselkedésformákat, érintkezési viszonyokat, az ott lakók nyelvét nem változtatta meg, és az új államkereteket jobban feszítette az, hogy az 1918. évi együttélési szembenállások ellentétrendszerré nőttek. Hagyomány, gazdagsági és kulturális érdekek, életmódbeli különbségek magyarázták pl. hogy az erdélyi románság nagy része a Iuliu Maniu-féle Román Nemzeti Párt mellé állt. A kolozsvári *Patria* 1920. december 26-án így fogalmazott a „regátiakkal” szemben: „Erdélyt úgy tekintik és kezelik, mint a gyermeket”. A különböző etnikumok egymáshoz igazodását nem segítették, hanem a sajtó, a rádió, a könyvkiadás és az oktatás segítségével szembenállásra hívták fel. (Sajnos még 2009–2010-ben is vannak társadalmunkban, oktatáspolitikánkban ilyen „szirénhangok”). Szemben állt a társadalom és az új államrendszer érdeke részben azért is, mert noha a békeszerződések némi kollektív jogot adtak a kisebbségeknek, de ezek az emberi jogok sokszor csak papíron maradtak. A megerősödött nacionalista rétegek *nem engedték érvényre jutni a nemzeti kisebbségek, nemzeti közösségünk kollektív jogait — az oktatásban sem.*

Kisállamiság kisebbségi jogokkal — nem megoldás. Újabb elgondolás — fájdalmas, embertelen, emberiségellenes — a *kitelepítés* volt. Az eredmény: katasztrófális.

Megoldás lehet(ne): a *konföderáció, a szövetségi állam*. A határok egy államszövetség keretében virtuálisak maradnak, az egyes etnikumok megőriznék kollektív, nemzeti önállóságukat, ahogyan ezt egy modern civilizáció, az anyanyelvi kultúra megköveteli, de politikailag és gazdaságilag egy közös államtestben egyesülnek. Megvalósítására „próbájára” nem nyílt lehetőség, és szembeszálltak a konföderá-

ció gondolatával a helyi nacionalizmusok is, de a döntő: a nagyhatalmi ellenkezés volt (Glatz Ferenc szerk., 1989. 235.)

Ma, 2009–2010-ben — az Európai Unió? A jövő titka. Ha nem szegülnek szembe a helyi nacionalizmusok. Mert ma is él a Nagy-Románia ígérete, a Nagy-Románia Párt, a sztálini nemzetiségi politika és a totális diktatúra nemzetiségi- és oktatáspolitikájának szelleme is. A fenti tények, vélemények, gondolatok mellé társíthatjuk Erdélyben a „*betelepítéseket*”, az iparosítás nyomán kialakult, megváltozott *etnikai arányokat, a betelepülők gyökértelenségét*, azt, hogy a magukkal hozott mentalitásukkal nehezen illeszkednek bele az új környezetbe, s az egyes helyi konfliktusok mesterséges felszításával, kiprovokálásával — 1990 márciusa, Marosvásárhelyen — éppen az anyanyelvoktatás kérdésében robbant (talán ma már nem robbanhat!), s gátolhatja az anyanyelvoktatás zavartalan működését is.

Ez a rövid, vázlatos bemutatás is azt jelzi, hogy nemzeti közösségünket, anyanyelvoktatásunkat milyen társadalmi, politikai, vallási, kulturális és nem utolsó sorban etnikai környezetbe „illesztették be”, sorolták be, kiszakították az immár kétezer éve működő — jól, rosszul —, de főleg anyanyelvi oktatásból. Az anyaországon kívülre rekedt, nemzetiséggé, nemzeti közösséggé csökkent magyarság alárendelt helyzetbe került, és az új helyzet sokféle kényszerében, szorításában megmaradása is bizonytalanná vált.

A millennium után a XX. század tele volt a csodavárással, illúzióval, optimizmussal, de folyamatosan minden nemzedéknek csalódnia kellett, újabb és újabb traumákat kellett megélnie: háború, határmódosítás, kisebbségi sors, újabb háború, diktatúra, 1956 stb. A Habsburg Birodalom és a Monarchia tipikus *nyelvpolitikai problémái születtek újjá* erdélyi/romániai anyanyelvoktatásunkban. Az egymást váltó kormányok, oktatási miniszterek megoldásokat kerestek, találtak is, csak sokszor nem megfelelő, nem az oktatás kérdéseit megoldó, hanem politikai megrendeléseket teljesítő utasításokat, törvényeket... Egy rövid ideig tartó szerencsés kísérletet leszámítva — pl. a moldvai csángók anyanyelvi iskoláztatása, kétnyelvű bizonyítványok stb. — 1918 és főleg Trianon óta folyik az etnikai és nyelvi alapú hátrányos megkülönböztetés, a kárpát-medencei nyelvi háború (Sipos Lajos szerk., 2000. 146, Balázs Géza, 1996.).
